

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ВОСПИТАНИЕ
списание за теорија и практика

Штип, 2009

ВОСПИТАНИЕ
списание за теорија и практика
год. 6, број 10
2009 год.

Издавач
Универзитет „Гоце Делчев” - Штип

За издавачот
проф. д-р Саша Митрев

Главен и одговорен уредник
проф. д-р Блаже Китанов

Редакциски одбор
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова - Ѓорѓева
д-р Снежана Јованова - Митковска
м-р Кирил Барбареев
м-р Трајче Стојанов
доц. д-р Соња Петровска

Техничко уредување
Славе Димитров
Благој Михов

Лектор
Даница Гавриловска-Атанасовска

Тираж:
500 примероци

Списанието излегува еднаш годишно

СОДРЖИНА

Проф. д-р Блаже Китанов Невербалната комуникација како интеркултурна комуникација	5
Проф. д-р Микеле де Бени Белешки за комуникацијата	19
Проф. д-р Емилија Петрова - Ѓорѓева Современи тенденции во развојот на интелектуалното воспитание	23
Доц. д-р Виолета Николовска Функционална морфологија	31
Проф. д-р Ленче Милошева Анксиозност и депресивност кај деца и адолесценти	45
Помл. асс. Билјана Стојанова Проф. д-р Ленче Милошева Вредносните ориентации кај адолесцентите	55
Доц. д-р Билјана Ивановска 20 години по паѓањето на Берлинскиот ѕид (1989-2009)	63
Доц. д-р Соња Петровска Теориски пристапи во училишниот менаџмент	65
М-р Татјана Уланска Методи на предавање литература	77
Проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска Проф. д-р Лилјана Колева-Гудева Стекнување на компетентност на наставникот кој предава предмети од природните науки	101

Доц. д-р Снежана Јованова-Митковска	
Акционите истражувања и нивната примена во педагошката практика	111
М-р Нина Даскаловска	
Ликот на хуманистичкиот наставник	123
Асс. м-р Ирена Китанова	
Блумова таксономија на воспитно-образовните цели	129
М-р Миленко С. Стојник	
Биоритам – предизвик на природата	133
Доц. д-р Јованка Денкова	
Пеперут - симбол на љубовта	141
М-р Владимир Китанов	
Лесново - природна и културна дестинација за развој на руралниот туризам.....	145
Даница Гавриловска - Атанасовска	
Поетот се раѓа - говорникот се создава	151
Јадранка Тодевска	
Карактеристики и видови на толкување	157
Проф. д-р Фехим Хусовиќ	
Наставни објекти	165

Јадранка Тодевска
Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

КАРАКТЕРИСТИКИ И ВИДОВИ НА ТОЛКУВАЊЕ

Толкувањето е усно преведување од еден на друг јазик. Толкувањето и преведувањето се апсолутно неделиви. Ќе се тргне од преведување и ќе се стигне до толкување. Ние учиме за преведување и толкување по смисла - слободен превод, слободно толкување – доследно на оригиналот. Објаснувањата како точен или верен превод не се многу прецизни. Верен кому? На авторот, на слушателот или на вториот читател. Кој е прв читател? Преведувачот!

Најважен за толкувањето е XX век. Тогаш се поставени темелите на науката за толкување. Во тој период започнува многу интензивна комуникација, затоа што се појавува потребата од размена на идеи, мисли, да се најдеме себеси во однос на другите. Постојат повеќе теории за толкувањето, одредени се занимаваат со опишување, а други даваат насоки во кој правец да се оди за да се дојде до поуспешно пренесување на пораката.

Има неколку типови на толкување: *симултано*, *консекутивно*, толкување преку *relais*, *шешотаж* и *oversound*.

Симултаното е најпознат тип на толкување, кое бара беспрекорна концентрација, колегијалност, меморија и последно но не и помалку важно, делење на активноста на мозокот на повеќе елементи: слушање, создавање на слика, декодирање на сликата, пренесување на пораката на друг јазик и слушање на следната порака. Само ако за секунда толкувачот се задржи на еден збор или му се сврти вниманието кон нешто друго, може да настанат големи проблеми во завршувањето на мислата и создавањето на целината. Тогаш ќе го изгуби текот и ако се обиде да антиципира можеби и нема да покаже особен успех, а пораката ќе биде делумно пренесена.

Консекутивното се одликува со малку подолго време за размислување и толкувачите имаат можност да прашаат за објаснување. И покрај тоа што не се бара истата активност како и кај симултаното, нема време за многу размислување. Толкувачите се насочуваат кон смислата на пораката и кон читањето на симболите. За да има позитивен ефект она што го запишале, тие треба да имаат усвоен систем на бележење.

Тоа се постигнува само ако еден симбол или кратенка се користи само за еден термин, т.е. еднозначност на белешките.

Меѓународните конгреси најчесто се толкуваат преку *relais*, кога се предвидени повеќе работни јазици. Тоа значи дека доколку изворниот говорител е од кинеско говорно подрачје, а во публиката има и Македонци, тогаш толкувачот (доколку не знае кинески) ќе презема од кабината каде се толкува на некој јазик што тој го разбира, за потоа тој тоа ќе може да го пренесе на македонски. Овде треба најмногу да внимаваат оние што нудат *relais*, затоа што останатите колеги можеби ќе имаат проблем да ја разберат пораката и да ја пренесат јасно на третиот јазик.

Шушотаж е најзастапен тип до Првата светска војна. Толкувањето тогаш се состоело или од шепотење на уво, наменето за мала група учесници или пак толкувачот наизменично минувал од еден на друг јазик, воспоставувајќи ја на тој начин комуникацијата.

Oversound (со повикување на звукот на изворниот говорител) – ако бројот на учесници на собирот е поголем од бројот на приемници, толкувањето се пренесува во конференциската сала преку звучници.

Постојат различни јазични комбинации: **јазик А** – мајчин јазик (се поставува прашањето кој е мајчин јазик - јазикот на кој се зборува во фамилијата или јазикот на земјата во која сте живееле долго време); **јазик Б** – прв странски јазик (најчесто именуван и како активен јазик - се толкува од мајчиниот кон активниот јазик и обратно); **јазик В** – втор странски јазик, најчесто именуван како пасивен јазик (се толкува од пасивниот јазик кон мајчиниот, но не и обратно).

Процесот на декодирање се врши автоматски, како кога го зборуваме мајчиниот јазик. Јасно пренесување на пораката подразбира таа да биде чиста од неразбирливи или делумно разбирливи елементи. Кога се сомневаме дека некој дел од пораката не ни е целосно разбран, најдобро е да го изоставиме, за да не дојде до недоразбирање или погрешно упатување на слушателите.

Често пати се случува нешто да не се разбере и покрај тоа што информацијата била испратена на познат, чист и разбирлив јазик. „*Што сакавте со тоа да кажете?*“. Со ова прашање се бара објаснување со други зборови за нешто што останало неразбрано и покрај тоа што било пренесено на ист јазичен код (македонски – македонски).

Главна карактеристика на симултаното толкување е временскиот простор од почетокот на примање на пораката до започнувањето со толкувањето. Во тој простор толкувачите се трудат да доловат една јасна и целосна мисла, за да можат да толкуваат. Тоа временско растојание е познато како *декалаж*.

Симултаното толкување се врши речиси истовремено со изговарањето на изворната порака. Толкувачот располага со кратко време, заостанува од 4 до 5 секунди во однос на изворниот говорител. Ако толкувачот почне да толкува веднаш по говорителот, без да си даде време за анализа, ризикува да тргне во погрешна насока. Оддалечувајќи се временски од говорителот се намалува несигурноста и ризиците од преоптоварување на напорот за продуцирање, но се зголемува напорот за помнење.

Постојат и можности за неуспех во толкувањето. Еве неколку фактори за потенцијално попречување на комуникацијата: полисемија (грешка во декодирањето на пораката, недоразбирање), намалување на концентрација, културни разлики (американска култура –говорителот директно преку пораката ги изразува своите реални намери не оставајќи место за погрешно сфаќање што може да произлезе од контекстот; египетска култура – имплицитно знаење во одредено тврдење, проблематична интеракција и неуспешна соработка меѓу учесниците; италијанска култура – повторување на кажаното).

Толкувачите се неактивни учесници. За време од 10 минути до 1 час толкувачите толкуваат количина на зборови еднаква на онаа која писмено се преведува за 1 цел ден. Симултан толкувач треба да има посебни психофизички особини (најважна е да може да слуша и да зборува во исто време), одлично познавање на работните јазици, способност за вршење анализа, способност за правење синтеза, интуитивна способност за извлекување на смислата на говорот, способност за концентрација, добра кратка и долга меморија, прифатлив глас и физички изглед, интелектуално љубопитство, чесност, такт и смисла за дипломатско однесување, добра физичка форма, да се воздржи од испади на нервоза, добра општа култура, колегијалност, тимска работа.

Некои од особините на симултаните толкувачи се вродени, а некои стекнати. Вродени се брзо и јасно зборување, јазична компетенција, способност за пренесување на разбирлива порака, сигурност и самоувереност, импровизирање, природност, општи познавања, стрес, добра меморија, концентрација, антиципирање и сл.; додека пак стекнати се брзото мислење и брзата реакција.

Толкувачот треба секогаш да се стреми кон целосно пренесување на пораката, односно да не остава недовршени мисли. Пораката треба да биде пренесена на пријатен начин, со убав глас, без испуштање на звуци кога размислува, без советувања со колегите пред микрофон и со културно однесување не само во кабината туку и надвор од неа.

Во зависност од неговата подготвеност, толкувачот многу често наидува на проблеми во текот на толкувањето. Техничките термини,

личните имиња или броевите можат да бидат погрешно разбрани заради недоволни познавања, проблем со слушањето, технички проблем заради лоши акустични услови. И кога е сфатен терминот може да предизвика проблем: ако толкувачот не го знае еквивалентниот елемент во целиот јазик; „дупка во меморијата” или елементот бил заборавен во периодот помеѓу слушањето и моментот на преведувањето; немање способност да се пренесе елементот во саканиот момент; заради јазична интерференција која се должи на изворниот јазик.

Толкувачот секогаш треба да инсистира однапред да го добива излагањето на говорникот во писмена форма. Тој може текстот да го чита и преведува додека говорникот гласно го чита својот текст. Тоа го олеснува, но и отежнува процесот на преведување (тројно треба да го дели вниманието). Треба да слуша, толкува и чита. Најдобро е да се има текстот доколку се работи за стручни термини, многу набројувања, имиња на врвни личности, броеви и сл. Тогаш текстот ќе биде од помош, затоа што тие работи се непремостлива пречка и ако толкувачот ги нема пред себе тие информации ќе треба сам да ги запише со што добива уште една активност за извршување покрај многуте останати.

Честопати кога толкувачот не може да постигне да ги пренесе сите информации кога се работи за набројувања може да ги насочи слушателите на друг извор на информации, на пр. слајдови, проспекти и друг материјал. На специјализираните конференции излагањата се често придружени со бројки и имиња на лица, на места, на производи, на постапки и сл. Толкувачот кој не разбрал добро може да ги упати слушателите да го погледнат екранот, на пр. производите што ги гледате прикажани на екранот или броевите што моментално се прикажани и сл. Може да ги упати исто така на информации кои се наоѓаат во програмата на конференцијата или во некој друг документ со кои тие располагаат. Кога има набројување на имиња, се констатира дека толкувачот често најпрво ги пренесува последните имиња. Познато е дека фоничната трага на вербалната порака брзо исчезнува додека подолго останува семантичката трага, која одговара на подлабоко ниво на анализа. Ако толкувачот ги пренесе по ред имињата преостанатото кусо време ќе го принуди на семантичко третирање на целината на тие елементи. Толкувачот претпочита да ги бележи имињата и бројките писмено за да не ги заборави. Губењето на броеви е позната појава во толкувањето и затоа се препорачува нивно бележење иако одзема драгоцено време.

Во случај на голема синтаксичка разлика меѓу изворниот и целиот јазик за да се одбегне да се преоптовари меморијата, толкувачот може да почне со неутрални фрази, тоа подразбира антиципирање на првите

сегменти од реченицата. Сепак постои ризик толкувачот да мора да вложи огромен напор за да се коригира ако сфати дека истолкуваното не е компатибилно со изразот од останатиот дел од пораката.

Во случај на проблеми со разбирање или пренесување на одреден сегмент, толкувачот може да одбере да ги информира за тоа слушателите, излегувајќи притоа од неговата улога на толкувач по пат на лично обраќање кон публиката. На пр. да посочи слушателите да побараат од излагачот да зборува пополека, да го вклучи микрофонот ако не го сторил тоа, да се приближи до микрофонот ако е доста далеку и сл. Оваа техника сепак ненадејно ги променува правилата на играта, толкувачот не е веќе просирен туку активен учесник. Тоа може исто така да им пречи на слушателите.

Кога толкувачот ќе се најде во тешкотија при пренесување на одреден технички термин или фразеолошки израз во целниот јазик, тој може да одбере да даде објаснение или да парафразира. Кога не разбрал некој термин или има проблеми со неговото пренесување, тој може да одбере да го пренесе во упростена форма, не пренесувајќи ги сите елементи. Упростувањето повлекува испуштање, но повеќе на маргинално ниво (регионално) отколку во однос на точноста.

Во екстремни случаи каде што условите за работа се особено тешки и кога толкувачот мисли дека е неопходно да зборува, на пример кога дипломатските формули се поважни а информативната страна на дискурсот е занемарлива, тој може да биде наведен да формулира паралелен дискурс за даден сегмент, трудејќи се да го направи компатибилен со идентитетот и позицијата на говорителот и со ситуацијата. Транскодирање е буквално пренесување на израз или термин непознат во целниот јазик.

Во случај на тешкотија, пасивниот толкувач, чијашто способност за анализа е поголема во моментот, може да му помогне на активниот колега. Тој можеби подобро го слушнал или го разбрал сегментот во прашање и има добро решение за преводот и може да го напише на лист. Тој може исто така да консултира некој документ или речник. Оваа тактика може да биде многу ефикасна. Теоретски таа треба да биде дел од стандардната работа во кабина. Во пракса толкувачот може да се најде сам во кабина, зашто неговиот колега претпочита да се одмори отколку да се сконцентрира на дискурсот и толкувањето.

Доколку потребната информација може да се најде во документите присутни во кабината, толкувачот може да ги консултира додека работи. Оваа тактика е заморувачка и троши време и може да предизвика недоволно јасно пренесување на информацијата. Толкувачот не може да ги чува во меморијата сите информации кои би можеле да се кажат на

конференцијата или пак ќе се споменат еднаш или два пати. Консултацијата на документи е исто така потребна кога излагачот специјално упатува на некои делови присутни во пишан текст. Потребно е интелегентно местење на документите во кабината, што ќе овозможи нивно лесно наоѓање.

Пренесување на информацијата со повисоко ниво на апстракција е замена на термин со хипероним (лично име со функција, националност, со некој друг атрибут како на пр. „авторот” рече, англискиот делегат рече, замена на една идеја со друга поапстрактна. Оваа тактика се применува кога дел од дискурсот не е разбран или пак толкувачот има проблеми да го пренесе во целниот јазик.

Приближна фонетска репродукција е лошо слушнато име кое се пренесува со фонетска апроксимација, толкувачот се труди да го пренесе гласот онака како што го слушал. Оваа техника може да се користи за лошо разбран технички термин, ако претпостави дека истиот термин ѝ е познат на публиката или дека можат да го разберат.

Тактичко испуштање на зборови е свесно испуштање на информацијата која се темели на сегмент што толкувачот не го разбрал, го заборавил или не е во состојба да го пренесе во целниот јазик. Ова техничко испуштање се разликува од несвесното испуштање кое настанува кога толкувачот нема доволно капацитет за третирање на информацијата во напорот на слушање и анализа кога тој едноставно ментално не регистрира некој сегмент од дискурсот.

Пренесување на порака од еден во друг систем на знаци. Толкувачот, преведувачот треба да го пренесе и целиот културен контекст. Сите култури се различни и луѓето различно се однесуваат. Постојат имплицитни (затворени луѓе) и експлицитни (отворени луѓе). Дали толкувачот треба да пренесе грубо однесување? Едни велат не, други велат да. Ние треба да ги познаваме намерите, за да преведеме такво нешто. Не постои совршен превод, затоа што не можеме да влеземе во главата на другиот. При пренесувањето на пораката има комуникативен остаток или загуба. Постои комуникативен недостаток, затоа што ние не сме успеале 100 % да ја пренесеме пораката.

Видови на еквиваленција е математички поим: $2+2=4$ или $4=2+2$. Не може да се зборува за целосна еквиваленција, ако преведеме од германски на македонски и потоа пробаме да го вратиме од македонски на германски нема да биде потполно искажано со истите зборови. Целосна еквиваленција има само кај: географски поими, датуми, латински имиња, номенклатури и сл. Постои јазична, формална, функционална еквиваленција.

Златно правило е активно да се слуша, да се анализира значењето, да се меморира и преформулира.

Најважна работа е способноста за преформулирање и брзата реакција. Може да се случи „дупка во меморијата“, не затоа што толкувачот не знае туку не може да се сети во моментот и бара синоними, антоними и сл., што ќе му помогнат да се сети. Изборот на најважни информации е правило за да не се загуби толкувачот во говорот. Способноста за концентрација е двигател на целата мисла. Може да се работи само на контрола на гласот. Толкувачите треба да ги одликува брза реакција, брза мисла, отвореност.

Можеби не сме свесни, но сите ние сме родени толкувачи. На аеродромите знакот со куфер и стрелна до него означува дека таму треба да го подигнете багажот, знакот со прецртана цигара означува забрането пушење. Таквите знаци воедно се разбрани од сите луѓе независно од каде се и кои јазици ги зборуваат. Тие претставуваат невербална слика која дава информации. Од невербална слика ние тоа го претвораме во вербална слика код (збор).

Ние имаме идеја, мисла и треба да ѝ дадеме тело (зборови). Секој на посебен начин ќе ја отелотвори мислата. Начинот на кој се изразуваме е производ на она што не опкружува. Што се случува во главата на толкувачот? – ќе остане неодговорено прашање!